

11. Türklerin Müslüman Oluşu

Türklerin İslam'a Girişi

İslam'dan önce Türklerin dini Gök Tanrı inancı idi. Orhun Kitabeleri'nde de belirtildiği gibi bütün kâinatı yaratan Gök Tanrı idi. Bugünkü Tanrı sözcüğü, Orhun Kitabeleri'nde Tengri veya Tengiri biçiminde geçmektedir. Türklerde güçlü bir ahiret inancı vardı. Gök Tanrı dinindeki tek tanrı inancı, gelecekte Türklerin İslâm dinine girmelerini kolaylaştıran önemli bir neden olmuştur. Türkler Müslümanlığı kabul ettikten sonra, İslam'ın öncülüğünü yaptılar; onu dünyanın her tarafına yaydılar.

2. Türkler Arasında İslam'ın Yayılmasında Etkili Olan Bazı Şahsiyetler

Türklerin İslam'ı benimsemeleri gönül rızasıyla olmuştur. Bunun iki nedeni vardı. Birincisi Müslümanlar onları İslam'a girmeleri konusunda zorlayıcı olmadılar. Çünkü İslam dininde zorlama yoktur. Türkler İslam'ı eski inançlarına yakın ve daha üstün buldukları için onu tercih etmişlerdir. İkincisi, Müslüman tüccarların dürüstlüklerinden, şehir şehir dolaşan derişlerin sözlerinden ve şiirlerinden etkilenmişlerdir. Zamanla Türklerin içinden de büyük alim ve bilginler yetişmiş, bunların Türklere etkisi daha güçlü olmuştur. Türkler arasında İslam'ın yayılmasında etkili olan büyük şahsiyetlerden bazıları şunlardır:Ebu Hanife, İmam Maturidi, Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Ahi Evran, Hacı Bektaş Veli, Mevlana.

2.1. Ebu Hanife

Ebu Hanife : Asıl adı: Numan bin Sabit'tir 699 yılında Kufe'de doğup, 767'de Bağdat'ta öldü. Ehl-i sünnet itikadının lideri kabul edilir. Hanefi Mezhebinin kurucusudur. Küçük yaşta Kuran-ı Kerim'i ezberlemiş ve Arapça'nın inceliklerini öğrenmiştir. Gençliğinin ilk yıllarında başta Enes bin Malik olmak üzere birçok sahabiye görmüş, onlardan hadis dinlemiştir.

İmamı Azam, İslam dinine yaptığı hizmetleriyle İslamiyet'i iman, amel ve ahlak esasları olarak bir bütün halinde insanlara yeniden duyurmuş, şüphe ve bozuk düşüncelere sahip olanlara cevaplar vermiş, önce itikatta birlik ve beraberliği sağlamış; ibadetlerde, günlük işlerde İslam fıkının esaslarını ve şeklini tespit etmiştir. İmamı Azam ,Müslümanlara İslamiyet'e doğru bir şekilde uymak için takip edecekleri bir yol gösterdi ve bu yola "Hanefi Mezhebi" denildi.

2.2. İmam Maturidi

Asıl adı, Ebu Mansur Muhammed bin Muhammed Matüridî'dir. Hanefi mezhebinden olanların itikat (inanç) imamıdır. Kurucusu olduğu kabul edilen mezhep Matüridilik olarak anılır. İmam Matüridi, bugünkü Özbekistan Cumhuriyeti'nin Semerkand şehri yakınındaki Matürid kasabasında doğmuştur . Matüridî, Ebu Hanife'nin yolunu izlemiş, ölümüne kadar ehli sünnet çizgisinden ayrılmamıştır. Kesin olmamakla birlikte doğum tarihi Miladî 863, ölüm tarihi Miladî 944'tür. Matüridî'nin inanç ilkeleri (akait) ile ilgili en kapsamlı ese-

ri Kitabüt-Tevhid'dir. Bu mezhep günümüzde de yaşamakta olup Hanefi mezhebinde olanlar, onun görüşlerini takip eder.

2.3. Ahmet Yesevî

Büyük Türk manevi önderi Ahmet Yesevî, Kazakistan'ın Yesi şehrinde, yaygın görüşe göre 1093 yılında doğmuş ve 1166 yılında ölmüştür. İlk hocası Arslan Baba olmuş, sonra Yusuf Hemadanî'ye bağlanmıştır. Yesevî, Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilmesine rağmen, eserlerini Türkçe vermiştir. Yesevî, eski Türk geleneklerini İslâmiyet ile uzlaştırmaya çalışan, İslâm'ı yeni kabul etmiş insanlara bu dinin sıcak, samimi, hoşgörülü, insan ve Allah sevgisine dayalı gerçek yüzünü tanıtmaya çalışmıştır.

2.5. Yunus Emre

Yûnus Emre, tahminen 1240 yılında doğmuş, 82 yıllık bir dünya hayatından sonra 1320 yılında vefat etmiştir. Doğduğu yer konusundaki tartışmalar Eskişehir'in Mihalicçık ilçesine bağlı Sarıköy ile Karaman üzerinde yoğunlaşmaktadır. Şiirlerinden tasavvuf yolunu seçtiği, iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Anadolu kentlerini dolaştığı, Azerbaycan ve Şam'a gittiği, Mevlana'yla görüştüğü de bu bilgiler arasındadır. Divan: Yunus Emre'nin şiirleri bu Divanda toplanmıştır. Şiirler aruz ölçüsüyle ve hece ölçüsüyle yazılmıştır.

2.6. Ahi Evran

Ahi Evran, bugün İran sınırlarında yer alan, devrinin önemli kültür merkezlerinden Hoy kasabasında doğmuştur. Ahi Evran'ın doğum tarihi 1171 olarak tahmin edilmektedir. Ölüm tarihi ise 1261'dir. Anadolu'da Ahilik teşkilâtının kurucusu ve 32 esnaf zümresinin pîri kabul edilen Ahi Evran'ın asıl adı Mahmud'dur. Ahi Evran, 1227-28 yılından sonra muhtemelen Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın (saltanatı 1221 -1237) isteği ile Konya'ya yerleşti. Burada hem sanatını icra ediyor, hem de müderrislik yapıyordu. Ahi Evran'ın öğretileri doğrultusunda Ahilik teşkilatı geliştirilmiştir. Ahiliğin belli başlı ilkeleri şunlardır:

- İyi huylu ve güzel ahlâklı olmak,
- İşinde ve hayatında, kin, çekememezlik ve dedikodudan kaçınmak,
- Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmak,
- Gözü, gönlü ve kalbi tok olmak,
- Şefkatli, merhametli, adaletli, faziletli, iffetli ve dürüst olmak,
- Cömert ve kerem sahibi olmak,
- Küçüklere sevgili, büyüklere karşı edepli ve saygılı olmak,
- Alçakgönüllü olmak, büyüklük ve gururdan kaçınmak,
- Ayıp ve kusurlarını örtmek, gizlemek ve affetmek,
- Hataları yüze vurmamak,
- Dost ve arkadaşlara tatlı sözlü, samimi, güler yüzlü ve güvenilir olmak,
- Gelmeyene gitmek, dost ve akrabayı ziyaret etmek,

2.7. Hacı Bektaş Veli

Hacı Bektaş Veli (1281-1338)'nin asıl adı Seyyid Muhammed b. İbrahim Ata'dır. Horasan'ın Nişabur şehrinde doğdu. Anadolu'ya gelen ve çeşitli yerlerini dolaşan Hacı Bektaş Veli Nevşehir'in Hacı Bektaş ilçesine yerleşti. Burada talebeler yetiştirdi. Hacı Bektaş Veli'nin Makalât adlı Arapça bir eseri vardır. Makalât incelendiğinde Hacı Bektaş Veli'nin İslam dininin emir ve yasaklarına sıkı sıkıya bağlılığı gözlenir. O İslam'a uymayan davranışlara şiddetle karşı çıkmıştır. Hacı Bektaş Veli'nin sohbetlerine katılıp ona bağlananlara tasavvuftaki usule göre "Bektaş" denilmiştir. Hacı Bektaş Veli 1338'de vefat etmiştir.

2.8. Mevlânâ Celâleddin-i Rumi

Mevlânâ 1207 yılında Horasan'ın Belh şehrinde doğmuştur. Mevlânâ'nın babası Belh şehrinin ileri gelenlerinden olup, sağlığında "Bilginlerin Sultânı" ünvanını almış olan Bahâeddin Veled'tir. Annesi ise Belh Emiri Rükneddin'in kızı Mümine Hatun'dur. Yaşamını "Hamdım, piştim, yandım" sözleri ile özetleyen Mevlânâ 17 Aralık 1273 Pazar günü Hakk'ın rahmetine kavuştu. Mevlânâ, ölüm gününü "düşün günü" olarak kabul ediyordu. O öldüğü zaman sevdiğine yani Allah'ına kavuşacaktı. Onun için Mevlânâ ölüm gününe düşün günü veya gelin gecesi manasına gelen "Şeb-i Arûs" diyordu ve dostlarına ölümünün ardından ağlamamalarını vasiyet ediyordu.

"Ölümümüzden sonra mezarımızı yerde aramayınız!

Bizim mezarımız âriflerin gönüllerindedir"

3. Türklerde Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi

Türklerde Hz. Peygamber'e duyulan sevgi çok köklü ve yoğundur. Türk edebiyatının kitap halindeki en eski eserlerinden olan Kutadgu Bilig'te bir na't-ı peygamberi yer almış, Atebetü'l-Hakâyık'ta ise Kırk Hadis türünü temellendirecek surette hadis tercümeleleri edebiyata girmiştir. Bu ilk dönemdeki diğer bir eser, Ahmed Yesevî'nin Hz. Peygamber'e dair unsurların zenginliğiyle dikkat çeken Dîvân-ı Hikmet'idir. Yûnus Emre, Resûl-i Ekrem'le ilgili değerleri, oluşum halinde bulunan Anadolu Türk şiirine aktarmakla kalmamış, daha da geliştirip zenginleştirerek Türk tasavvuf edebiyatına ciddi biçimde tesir etmiştir. Onun, "Canım kurban olsun senin yoluna / Adı güzel kendi güzel Muhammed" matla'lı şiiri, Türk dilinin en lirik ifadeleriyle peygamber sevgisini ortaya koyan manzumelerinden biridir. Yine Anadolu Türk edebiyatının ilk temsilcilerinden Şeyyad Hamza'nın, "Senin aşkın kamu derde devadır yâ Resûlellah / Senin katında hacetler revadır yâ Resûlellah" beytiyle başlayan na'tı, mevlid törenlerinde de okunan diğer bir örnektir.

Gül Hz. Peygamber'i ifade etmekte en çok rağbet edilen çiçek olmuştur. Resûl-i Ekrem'in yüzü, yüzünün ve teninin rengi, kokusu, peygamberler arasındaki yeri ve değerinin gonga, hoş kokulu gül tabirlerle ifade edilmiştir. Fuzûlî'nin "Gül" redifli kasidesi bu anlayışın en güzel örneğidir.

Ehl-i Beyt Kimdir?

Hz. Peygamber'in aile fertleri için kullanılan bir tabirdir. "Ev halkı" anlamına gelen Ehl-i beyt terkihi ev sahibiyile onun eşini, çocuklarını, torunları ve yakın akrabalarını kapsamına alır. Câhiliye devri Arap toplumunda kabilenin hâkim ailesini ifade eden Ehl-i beyt tabiri. İslâmî dönemden itibaren günümüze kadar sadece Hz. Peygamber'in ailesi ve soyu mânasına gelen bir terim olmuştur. Ehl-i Beyt Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den oluşmaktadır.

Türklerin Bilime Katkıları

Türklerin Müslümanlığa hizmetleri sadece siyasî ve askerî alanla sınırlı kalmamıştır. Devlet idaresi ve askerî yapılanmada bütün İslâm dünyasını etkileyen Türkler İslâm medeniyetinin gelişmesinde de büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Bilim sanat ve edebiyat alanında İslâm rönesansı Türklerin katkıları ve sağladıkları huzur ve emniyet sayesinde gerçekleşmiştir. Selçuklu veziri Nizamülmülk tarafından Bağdat'ta Nizamiye Medreseleri (1066) kurulmuştur. Nizamiye Medreseleri dinî bilimler yanında müspet ilimlerin de okutulduğu ilk medreseler olmakla modern üniversitelere öncülük etmiştir. Abbasiler zamanında

başlayan eski Yunan ve Helen medeniyetlerine ait eserler ve felsefe akımlarının çevirileri Türk hâkimiyeti devresinde zirveye ulaşmıştı. Bu Türk bilginlerinin en ünlüleri Farabi Birûnî ve İbni Sina'dır.

Farabî'nin düşüncelerinden etkilenen İbni Sînâ (980-1037) çeşitli konularda 220 civarında eser vermiş diğer ünlü bir Türk bilginidir. Avrupa'da "Avicenna" adıyla bilinmektedir. Felsefe ve müspet bilimlerle uğraşan İbni Sina asıl ününü tıp alanında kazanmıştır. "El-Kanun fi't-Tıb" adlı eseri Latinceye çevrilmiş ve yüzlerce yıl ders kitabı olarak okutulmuştur. Birûnî (973 -1051) Harzemşahların sarayında yetişti ve Gazneli Mahmud'un himayesine girdi. Matematik geometri tıp ve coğrafya gibi alanlarda 113'ten fazla eser veren Birûnî'nin asıl başarısı astronomi dalındadır. Yıldızların yüksekliğini açılarını ölçen hassas aletler geliştirdi. Dünyanın yarı çapını sadece 15 kilometrelik yanılmayla 6338.8 km olarak tespit etmiştir. Yazdığı astronomi kitabı dünyanın ilk astronomi ansiklopedisi olarak kabul edilmektedir.

Felsefe dalında; El-Harezmi, Şehristânî, Gazali, İbni Rüşd, Fahreddin Razi, geometride Abdurrezzak Türkî, trigonometrinin kurucularından Abdullah el-Baranî ilk gelenlerdir.

Selçuklu Sultanı Melikşah İsfahan ve Bağdat'ta birer rasathane kurdurdu. Dönemin Bilim adamları Melikşah adına güneş yılına dayanan Celâlî veya Takvim-i Melikşâh adlarıyla anılan bir takvim hazırladılar. Sanat ve mimarlık alanlarında da Türk-İslâm Medeniyeti zamanında büyük gelişmeler görülmektedir. Türk-İslâm kültürü ve sosyal hayatına uygun olarak gelişen mimarlığın en önemli örnekleri cami medrese kervansaray imaret darüşşifa (hastane) vb.dir. İlk Türk-İslâm mimarî örneği Tolunoğlu Ahmed tarafından Kahire'de yaptırılan Tuluniye Camisi'dir ve bugün dahi varlığını korumaktadır.

Büyük bir Türk bilgini olan İbni Sina'nın tıp alanında yazdığı kitaplar Avrupa'da yüzyıllarca okutulmuş yine bir Türk bilgini olan Ebû Bekir Razi'nin eserleri bilim dünyasına ışık tutmuştur. Tıp fizik kimya matematik ve astronomi ilimlerine önemli katkılarda bulunan birçok bilim dalının temellerini atarak dünyaya öncülük eden çok sayıda Türk bilgini yetişmiştir. İslâm dünyasının her tarafını süsleyen bugün bile çoğu ayakta duran sanat eserlerinin çoğu Türk mimarları tarafından yapılmıştır. İslâm dünyasında Sinan gibi bir mimar Selimiye Camii gibi başka bir şaheser görmek mümkün değildir.

